

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ - ШТИП
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

UDC80 (82)

ISSN 1857-7059

ГОДИШЕН ЗБОРНИК

2020

YEARBOOK

2020

ГОДИНА 11
БРОЈ 15

VOLUME XI
NO 15

GOCE DELCEV UNIVERSITY - STIP
FACULTY OF PHILOLOGY

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2020
YEARBOOK
2020

ГОДИНА 11
БР. 15

VOLUME XI
NO 15

GOCE DELCEV UNIVERSITY – STIP
FACULTY OF PHILOLOGY

ГОДИШЕН ЗБОРНИК ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

За издавачот:

вонр. проф. Драгана Кузмановска

Издавачки совет

проф. д-р Блажо Боев

проф. д-р Лилјана Колева-Гудева

проф. д-р Виолета Димова

вонр. проф. Драгана Кузмановска

проф. д-р Луси Караниколова -Чочоровска

проф. д-р Светлана Јакимовска

проф. д-р Ева Ѓорѓиевска

Редакциски одбор

- проф. д-р Ралф Хајмрат – Универзитет од Малта, Малта
проф. д-р Нечати Демир – Универзитет од Гази, Турција
проф. д-р Ридван Џанин – Универзитет од Едрене, Турција
проф. д-р Стана Смиљковиќ – Универзитет од Ниш, Србија
проф. д-р Тан Ван Тон Та – Универзитет Париз Ест, Франција
проф. д-р Карин Руке Бритен – Универзитет Париз 7 - Дени Дидро, Франција
проф. д-р Роналд Шејфер – Универзитет од Пенсилванија, САД
проф. д-р Кристина Кона – Хеленски Американски Универзитет, Грција
проф. д-р Златко Крамариќ – Универзитет Јосип Јурај Штросмаер, Хрватска
проф. д-р Борјана Просев-Оливер – Универзитет во Загреб, Хрватска
проф. д-р Татјана Ѓуришиќ-Бекановиќ – Универзитет на Црна Гора, Црна Гора
проф. д-р Рајка Глушица – Универзитет на Црна Гора, Црна Гора
доц. д-р Марија Тодорова – Баптистички Универзитет од Хонг Конг, Кина
доц. д-р Зоран Поповски – Институт за образование на Хонг Конг, Кина
проф. д-р Елена Андонова – Универзитет „Неофит Рилски“, Бугарија
м-р Диана Мистреану – Универзитет од Луксембург, Луксембург
проф. д-р Зузана Буракова – Универзитет „Павол Јозев Сафарик“, Словачка
доц. д-р Наташа Поповиќ – Универзитет во Нови Сад, Србија

проф. д-р Светлана Јакимовска, доц. д-р Марија Кукубајска, проф. д-р Луси Караниколова-Чочоровска, проф. д-р Ева Ѓорѓиевска, проф. д-р Махмут Челик, проф. д-р Јованка Денкова, проф. д-р Даринка Маролова, Доц. д-р Весна Коцева, виш лектор м-р Снежана Кирова, виш лектор м-р Наталија Поп-Зариева, лектор д-р Надица Негриевска, виш лектор м-р Марија Крстева

Главен уредник

проф. д-р Светлана Јакимовска

Одговорен уредник

проф. д-р Ева Ѓорѓиевска

Јазично уредување

Лилјана Јовановска

(македонски јазик)

виш лектор м-р Биљана Иванова, виш лектор м-р Крсте Илиев,

виш лектор м-р Драган Донеv

(англиски јазик)

Техничко уредување

Сања Гацов

Редакција и администрација

Универзитет „Гоце Делчев“ -Штип

Филолошки факултет

ул. „Крсте Мисирков“ 10-А п. факс 201, 2000 Штип

Република Северна Македонија

YEARBOOK FACULTY OF PHILOLOGY

For the publisher:

Ass. Prof. Dragana Kuzmanovska, PhD

Editorial board

Prof. Blazo Boev, PhD

Prof. Liljana Koleva-Gudeva, PhD

Prof. Violeta Dimova, PhD

Ass. Prof. Dragana Kuzmanovska, PhD

Prof. Lusi Karanikolova-Cocorovska, PhD

Prof. Svetlana Jakimovska, PhD

Prof. Eva Gjorgjievska, PhD

Editorial staff

Prof. Ralf Heimrath, PhD— University of Malta, Malta

Prof. Necati Demir, PhD— University of Gazi, Turkey

Prof. Rıdvan Canım, PhD— University of Edrene, Turkey

Prof. Stana Smiljkovic, PhD— University of Nis, Serbia

Prof. Thanh-Vân Ton-That, PhD— University Paris Est, France

Prof. Karine Rouquet-Brutin PhD— University Paris 7 – Denis Diderot, France

Prof. Ronald Shafer PhD— University of Pennsylvania, USA

Prof. Christina Kona, PhD— Hellenic American University, Greece

Prof. Zlatko Kramaric, PhD— University Josip Juraj Strossmaier, Croatia

Prof. Borjana Prosev – Oliver, PhD— University of Zagreb, Croatia

Prof. Tatjana Gurisik- Bekanovic, PhD— University of Montenegro, Montenegro

Prof. Rajka Glusica, PhD— University of Montenegro, Montenegro

Ass. Prof. Marija Todorova, PhD— Baptist University of Hong Kong, China

Ass. Prof. Zoran Popovski, PhD— Institute of education, Hong Kong, China

Prof. Elena Andonova, PhD— University Neofit Rilski, Bulgaria

Diana Mistreanu, MA— University of Luxemburg, Luxemburg

Prof. Zuzana Barakova, PhD— University Pavol Joseph Safarik, Slovakia

Ass. Prof. Natasa Popovik, PhD— University of Novi Sad, Serbia

Prof. Svetlana Jakimovska, PhD, Ass. Prof. Marija Kukubajska, PhD,

Prof. Lusi Karanikolova-Cocorovska, PhD, Prof. Eva Gjorgjievska, PhD,

Prof. Mahmut Celik, PhD, Prof. Jovanka Denkova, PhD, Prof. Darinka Marolova, PhD,

Ass. Prof. Vesna Koceva, PhD, lecturer Snezana Kirova, MA, lecturer Natalija Pop-Zarieva,
MA, lecturer Nadica Negrievska, PhD, lecturer Marija Krsteva, MA

Editor in chief

Prof. Svetlana Jakimovska, PhD

Managing editor

Prof. Eva Georgievska, PhD

Language editor

Liljana Jovanovska

(Macedonian language)

lecturer Biljana Ivanova, MA, lecturer Krste Iliev, MA, lecturer Dragan Donev, MA
(English language)

Technical editor

Sanja Gacov

Address of editorial office

Goce Delchev University

Faculty of Philology

Krste Misirkov b.b., PO box 201

2000 Stip, Republic of North Macedonia

СОДРЖИНА CONTENTS

Методика на настава по странски јазик

Нина Даскаловска

ТЕОРИЈАТА НА ШЕМА И ПРОЦЕСИТЕ НА ЧИТАЊЕ

Nina Daskalovska

SCHEMA THEORY AND READING PROCESSES 9

Билјана Ивановска, Гзим Цафери

СТАВОВИТЕ НА СТУДЕНТИТЕ ЗА УЧЕЊЕТО НА ДАЛЕЧИНА

ВО ВРЕМЕ НА КОРОНА КРИЗА

Biljana Ivanovska, Gzim Xhaferri

STUDENTS' ATTITUDES TOWARDS DISTANCE LEARNING 17
DURING THE CORONA CRISIS

Книжевност

Марија Леонтиќ

ЖИВОТОТ И ПОЕЗИЈАТА НА КАТИЦА КУЛАВКОВА

Marija Leontik

LIFE AND POETRY OF KATICA KULAVKOVA 27

Софија Иванова, Ранко Младеноски

СИНОНИМНИТЕ ЛИКОВИ ВО МАКЕДОНСКАТА ДРАМА

МЕЃУ ДВЕТЕ СВЕТСКИ ВОЈНИ

Sofija Ivanova, Ranko Mladenoski

SYNONYMOUS CHARACTERS IN MACEDONIAN DRAMAS
BETWEEN THE TWO WORLD WARS 35

Бобан Перески, Луси Караниколова-Чочоровска

МОРАЛНОТО И НАЦИОНАЛНОТО ДОСТОИНСТВО ВО ДРАМАТА

„КРИВОРАЗБРАНА ЦИВИЛИЗАЦИЈА“ ОД ДОБРИ ВОЈНИКОВ

Boban Pereski, Lusi Karanikolova-Chochorovska

THE MORAL AND NATIONAL DIGNITY IN THE DRAMA
“THE MISUNDERSTOOD CIVILIZATION” BY DOBRI VOJNIKOV 45

Наталија Поп Зариева, Драган Донеv, Крсте Илиев,

Кристина Костова, Марија Крстева

МОКТА НА ОЧИТЕ ВО „ДРАКУЛА“ НА БРАМ СТОКЕР

Natalija Pop Zarieva, Dragan Donev, Krste Iliev, Kristina Kostova, Marija Krsteva

THE POWER OF THE EYES IN BRAM STOKER'S DRACULA 55

Весна Кожинкова

САМОРЕФЛЕКСИВНОСТА НА СКРИЕНАТА КАМЕРА

Vesna Kozinkova

SELF-REFLECTION OF THE HIDDEN CAMERA 63

Преведување

Светлана Јакимовска

ПОСТУЛАТИТЕ НА ПОЛИСИСТЕМСКАТА ТЕОРИЈА И
НЕЈЗИНОТО ВЛИЈАНИЕ ВО ТРАДУКТОЛОГИЈАТА

Svetlana Jakimovska

THE POSTULATES OF POLYSYSTEM THEORY

AND ITS INFLUENCE IN TRADUCTOLOGY 71

Прагматика

Билјана Ивановска, Марија Кусевска

ЈАЗИЧНИТЕ ЕДИНИЦИ КАКО МОДИФИКАТОРИ НА ГОВОРНИОТ ЧИН
ОДБИВАЊЕ КАЈ МАКЕДОНСКИТЕ ИЗУЧУВАЧИ НА ГЕРМАНСКИ
КАКО СТРАНСКИ ЈАЗИК

Biljana Ivanovska, Marija Kusevska

THE MODIFIERS IN THE SPEECH ACT OF REFUSAL IN THE

MACEDONIAN FOREIGN LANGUAGE LEARNERS 83

Марија Кусевска, Билјана Ивановска,

Цвета Мартиновска-Банде, Роберт Јакимов

КОРИСТЕЊЕ ЈАЗИЧНИ КОРПУСИ ЗА НАУЧНО-ИСТРАЖУВАЧКИ
И ПЕДАГОШКИ ЦЕЛИ: МАКЕДОНСКИ КОРПУС НА МЕЃУЈАЗИК (МАКОР)

Marija Kusevska, Biljana Ivanovska,

Cveta Martinovska Bande, Robert Jakimov

THE USE OF LANGUAGE CORPORA FOR RESEARCH AND

PEDAGOGICAL PURPOSES: THE MACEDONIAN CORPUS

OF INTERLANGUAGE (MACOR) 91

Бисера Ушинова, Билјана Ивановска

ОСВРТ КОН СТУДИИТЕ ЗА ГОВОРНИОТ ЧИН ОДБИВАЊЕ

Bisera Ushinova, Biljana Ivanovska

LITERATURE REVIEW OF THE SPEECH ACT REFUSAL 99

Осврти / Прегледи

Светлана Јакимовска

ПИРОТ ИЛИ ПИРАТ, КОЛАЖ ИЛИ ПЕЈЗАЖ?

(„Во Лотарингија“, Емануел Рембер, Пагома Прес, Скопје, 2019)

Svetlana Jakimovska

PIROTTE OR PIRATE, COLLAGE OR LANDSCAPE?

(In Lotharingia, Emmanuel Rimbert, Pagoma Press, Skopje, 2019) 111

ПОСТУЛАТИТЕ НА ПОЛИСИСТЕМСКАТА ТЕОРИЈА И НЕЈЗИНОТО ВЛИЈАНИЕ ВО ТРАДУКТОЛОГИЈАТА

Светлана Јакимовска¹

¹Филолошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
svetlana.jakimovska@ugd.edu.mk

Апстракт: Полисистемската теорија се вбројува во редот на највлијателни теории во традуктологијата. Таа е главно насочена кон целниот текст и неговото место во севкупниот литературно-општествен контекст. Целта на овој труд е да ги опише основните поставки на оваа теорија, онака како што ги дефинира Зохар, но и нејзиното влијание врз други теории, особено врз теоријата за преведувачки норми и закони на Тори. Конечно, трудот накусо се осврнува и на преводи од и кон македонски јазик низ призмата на полисистемската теорија.

Клучни зборови: полисистем, примарна позиција, секундарна позиција, преведувачки норми, македонски преводи

THE POSTULATES OF POLYSYSTEM THEORY AND ITS INFLUENCE IN TRADUCTOLOGY

Svetlana Jakimovska¹

¹Faculty of Philology, Goce Delcev University, Stip
svetlana.jakimovska@ugd.edu.mk

Abstract: Polysystem theory is one of the most influential theories in traductology. It is mainly aimed at the target text and its place in the overall literary-social context. The goal of this paper is to describe the basic settings of this theory, as defined by Zohar, but also its impact on other theories, especially on Toury's theory of translation norms and translation laws. Finally, the paper briefly addresses translation from and into Macedonian through the prism of polysystem theory.

Key words: polysystem, primary position, secondary position, translation norms, Macedonian translations

1. Основи на полисистемската теорија

Израелскиот научник Итамар Евен-Зохар ги востановува и развива концептуалните рамки на полисистемската теорија главно во периодот од 1970 до 1980 година. Својата теорија Зохар ја заснова на учењето на руските формалисти, особено на учењето на Јакобсон и Тињанов. Тињанов (1929) сметал дека

литературното дело треба да се разгледува како дел од контекстот во кој е создадено. За да ја објасни врската на делото со контекстот и традицијата, тој го дава терминот „систем“ и вели дека литературната традиција, жанровите, па дури и литературното дело претставуваат системи кои се во меѓусебна дијалектичка врска. Или, според него, системот претставува структура на меѓусебно поврзани елементи кои се во заемно содејство.

Врз основа на оваа теорија, Зохар го создава неонимот *полисистем*¹, за кој вели дека е мрежа од системи чие постојано меѓусебно дејство доведува до еволуција на полисистемот во целина. Така, на пример, преведената литература е само едно од нивоата во рамките на полисистемот *литература*, која и самата е дел од поширокиот културен полисистем. Овој, пак, полисистем можеме да го разгледуваме како дел од други полисистеми, као што е политичкиот, на пример. Всушност, полисистемот *литература*² има општествени и културни корени.

Во рамките на полисистемот постои конкуренција помеѓу различните нивоа или постојана тензија помеѓу центарот и периферијата на системот. Таквата тензија може да се воочи помеѓу литературните жанрови кои се доминантни во одреден момент и оние кои претендираат да станат доминантни. За да го опише ваквиот натпревар помеѓу литературните жанрови, Зохар ги користи термините „примарен“ и „секундарен“ и смета дека примарните литературни форми се конзервативни, додека секундарните се иновативни. Така, кога одредена литературна форма ќе дојде во централна позиција во системот, таа има тенденција да се фиксира и да станува сè поконзервативна, сè додека некоја поинновативна и подинамична секундарна форма не ја потисне кон периферијата. Таа, пак, повторно ќе биде потисната од нови иновативни форми итн.

2. Полисистемската теорија и традуктологијата

Зохар ја развива полисистемската теорија со цел да го опише функционирањето и еволуцијата на литературните системи, но, сепак, таа ќе најде широка примена и во традуктологијата бидејќи ги зема предвид и преведените текстови, како дел од полисистемот *литература*. Имено, сè до развојот на оваа теорија се сметало дека преведените текстови заземаат периферна, секундарна позиција во литературата на еден народ. Проучувајќи ја хебрејската литература Зохар забележува дека поради недостаток на оригинални дела на хебрејски јазик, оваа литература била под силно влијание на преводите на руската литература и литературата напишана на јидиш. Со други зборови, преводот имал централно место во хебрејската литература. Тоа го поттикнало Евен Зохар да размислува за позицијата на преводите во литературата на даден јазик и да заклучи дека позицијата на преводите во полисистемот на литературата зависи од природата на самиот полисистем.

Овие ставови Зохар ги изложува во есејот *Позицијата на преведената литература во литературниот полисистем (The Position of Translated Literature*

¹ Зохар зборува за терминот *полисистем* во серија написи објавени во периодот од 1970 до 1977 година, собрани и објавени под заеднички наслов *Наниси од историска поетика (Papers in Historical Poetics)*.

² Терминот *полисистем* ги опфаќа и канонските литературни форми (т.н. „висока литература“ како што е поезијата, на пример) и неканонските форми (како што е детската литература или полициските романи, на пример). Со тоа, тој се спротивставува на дотогашните статички прескриптивни модели кои се фокусираа на канонската литература, а ги занемаруваа другите жанрови, па дури и преведените дела во целост.

within the Literary Polysystem) во кој истакнува дека постојат три ситуации во кои преведената литература може да зазема централно место:

- кога литературата е млада и се формира;
- кога литературата е слаба или периферна;
- кога литературата е во криза (Venuti, 2000, стр. 194).

Пример за првиот случај е токму оној на хебрејската литература на кој работел Зохар. Примерите од вториот тип се особено карактеристични за англофонскиот, франкофонскиот и хиспанофонскиот контекст. Во првите два случаи преводите играат важна улога затоа што јазикот, односно литературата е неадекватна за да изрази широк спектар на искуства. Преводот може да придонесе за воведување нови жанрови кои не постојат во литературата на тој јазик. Во вакви случаи преводите не се само извор на нови идеи, туку и примери на кои се угледуваат писателите на одредениот јазик.

Случајот е поинаков со јазици како англискиот, чија литература во одредени периоди може да се чини дека стагнира без нови идеи за да ја оживеат. Во тој случај преводите може да дадат нова, поинаква перспектива. Таков е случајот со 60-тите години во САД кога преводите од кинески јазик на Езра Паунд го отвориле патот на правецот наречен *имагизам*.

Сепак, често се случува преводот да добива периферна позиција, каков што е случајот со француската литература каде постои долга традиција и писателите најчесто следат одредена шема.

Динамиката во однос на местото на литературните дела во полисистемот се однесува, се разбира, и на местото на преводите во литературниот полисистем. Така, во случајот на хебрејската литература, примарно место заземале преводите од руски јазик, додека преводите од англиски, германски и француски јазик, заземале секундарна позиција. Подоцна, преводите од англиски јазик ја заземаат примарната позиција.

Динамиката може да се однесува и на местото на домашната литература и на преводите. Така, во латиноамериканската литература на 19 век, преводите од Франција и од САД заземале централна позиција. Од друга страна, во текот на 20 век латиноамериканската литература не само што ќе заземе централна позиција во сопствениот полисистем, туку ќе изврши силно влијание врз други литератури, како што е индиската, преку примерот на Салман Ружди.

Според Зохар, преведувачите се склони да се прилагодуваат на „нормите“ на целниот полисистем на литературата, и тоа, како во однос на изборот на делата кои ќе бидат преведени, така, и во однос на самата реформулација, односно процесот на преведување. Ако преводот зазема централна позиција, тогаш на преведениот текст ќе се гледа како на оригинален текст. Задачата на преводот ќе биде да се внесат нови идеи во целната култура, па преводот ќе ги задржи квалитетите на изворниот текст. Ова би можело да ги оддалечи читателите кои не се отворени за нови идеи, но сепак, останува фактот дека преводот ќе ја смени перцепцијата за литературното дело во таа култура.

Ако преводот зазема секундарна позиција, тогаш сликата се менува и преводот ќе има тенденција да се вклопи во постоечката литература, поскоро отколку да воспостави нови правци.

Преводите кои заземаат централна позиција, ќе имаат за цел да ги задржат што е можно повеќе особеностите на појдовниот текст. Ако преводот зафаќа секундарна позиција, тогаш ќе постои тенденција да се прилагоди на целната култура. Или, заклучува Зохар (1990, стр. 51) „Преводот не претставува повеќе феномен чија природа и граници се определени еднаш засекогаш, туку активност која зависи од

внатрешните односи во дадениот културен систем.“ Преводот, значи, не е автономен систем кој функционира според своја логика, туку е подреден на меѓусебното дејство на другите соодветни системи.

3. Ставовите на Гидеон Тори

Еден од најзначајните следбеници на Зохар е Гидеон Тори (Gideon Toury). Неговиот придонес кон развојот на традуктологијата се однесува најмногу на два клучни концепта: методологијата во прилог на дескриптивна традуктологија и теоријата за преведувачки норми и закони.

• Методи на дескриптивната традуктологија

Размислувајќи за развојот на традуктологијата, Тори укажува дека во дотогашната теорија постојат поединечни обиди и размисли, но она што недостасува е систематска теорија која тргнува од дадени, јасни претпоставки и која располага со методологија и техники на проучување (Тори, 1995, стр. 10). Методологијата, која тој ја нуди за дескриптивната традуктологија, содржи три фази и ги инкорпорира претходните сознанија на полисистемската теорија за влијанието на општествено-културниот полисистем.

Првата фаза се состои во тоа да се ситуира текстот во рамките на системот на целната култура и да се определи неговото значење и прифатливост. Станува збор за релација помеѓу двата ентитети и системот во кој се интегрираат.

Во втората фаза се споредуваат појдовниот и целниот текст, се бараат промени и се идентификуваат односите помеѓу востановените парови. Тоа значи дека се разгледува релацијата помеѓу двата ентитети.

Во третата фаза се обидуваме да генерализираме, да го реконструираме процесот на преведување за соодветниот пар појдовен текст – текст – цел, односно да ги проучиме релациите помеѓу соодветните системи. На тој начин би можеле да изведеме заклучоци кои би помогнале во процесот на донесување одлуки при некои идни преведувања.

Тори истакнува дека постои можност да се повторуваат овие фази на други парови слични текстови со цел да се прошири корпусот и да се создаде дескриптивен профил на преводите според жанр, период, автор итн. Така, ќе се утврдат норми карактеристични за секој тип превод, а крајната цел е да се утврдат закони на однесување при преведувањето воопшто (Munday, 2018, стр. 111).

• Теоријата на преведувачки норми и закони

Тори започнува да го истражува преведувањето во рамките на поширок проект кој се однесува на литературните преводи на хебрејски јазик и се обидува да ги разбере причините кои го мотивираат изборот на дела што ќе се преведуваат, како и да открие дали постојат правила според кои се преведува во рамките на даден полисистем. Тој забележува дека причините поради кои одредено дело се одбира за преведување, најчесто не се од литературна, туку се поскоро идеолошка природа. Исто така, врз изборот на делото влијае и она што преведувачот го претпочита како личност, како и целите на преводот. Оттука, јасно е дека теориите на Тори се насочени кон целниот текст. Според него, погрешно е преводот да се евалуира низ призмата на неговата адекватност со изворниот текст затоа што преводот се наоѓа на средина меѓу две спротивставени точки: целосната еквивалентност со изворниот текст и целосната прифатливост во целната култура. Разгледувајќи го односот помеѓу изворникот и преводот, Тори инсистира да се земат предвид културните и историски фактори кои влијаат врз преведувањето, а кои тој ги нарекува *преведувачки норми*.

Во написот *Природата и улогата на нормите во преведувањето литературни дела (The Nature and Role of Norms in Literary Translation)* (Venuti, 2000)

тој истакнува дека во одредено општество, во одреден временски период постои збир на норми кои влијаат врз преведувањето. Различните преводи на еден ист текст на ист јазик во различни временски периоди упатува на тоа кои норми биле доминантни во дадениот момент.

Тори разликува три вида норми: прелиминарни, иницијални и оперативни.

Прелиминарните норми се однесуваат на преведувачката политика и на директноста на преводот. Преведувачката политика се однесува на факторите кои ја определуваат селекцијата на текстови кои ќе се преведуваат на одреден јазик, во одредена култура и во одреден временски период. На пример, романот *Животинска фарма* на Џорџ Орвел е сè уште забранет во Северна Кореја. Или, за време на Талибанскиот режим во Авганистан бил забранет превод на сите книги кои доаѓаат од Западната цивилизација. Од друга страна, пак, директноста на преводот се однесува на прашањето дали преводот е директен или се преведува преку посреден јазик. На пример, преводот на делото *Тао те кинг* (2009) од Лао Це е извршен на македонски преку рускиот превод на соодветното дело. Можеме да претпоставиме дека во овој случај е посегнато по руски превод поради недостаток на преведувачи од кинески кон македонски јазик. Од друга страна, преводот на романот на Албер Ками *Паѓањето* (2009) е направен според англиската верзија, а не според францускиот оригинал. Во овој случај, ваквата постапка може да се оцени како недоволно професионална, бидејќи во Македонија постојат доволен број преведувачи кои добро ги познаваат двата јазика.

Иницијалните норми се однесуваат на изборот на преведувачка стратегија од страна на преведувачот, односно, дали тој ќе се определи да остане близок до изворниот текст или ќе му биде лојален на целниот полисистем. Во случаите кога преведувачот се прилагодува на нормите кои влијаат врз појдовниот текст, станува збор за адекватен превод. Ако надвлдаеат нормите на целната култура, тогаш преведениот текст ќе биде прифатлив. Се разбира дека термините *адекватен* и *прифатлив* ги претставуваат крајните точки на еден континуум бидејќи ниту еден превод не е апсолутно адекватен, ниту апсолутно прифатлив. Поради влијанието на овие норми, задолжителните и незадолжителните промени се неизбежни.

Оперативните норми се оние норми кои влијаат врз одлуките на преведувачот во текот на самото преведување, а кои се во директна врска со позицијата на преведениот текст во полисистемот на целната култура (Toury, 1995, стр. 202). Тори ги дели овие норми на два вида: норми на матрица и текстуално-јазични норми. Првите се однесуваат на комплетноста на целниот текст и ги забележуваме преку појави како испуштање или поместување на пасуси, сегментација на текстот или додавање на пасуси и на фусноти. Пример за вакви посериозни испуштања можеме да забележиме во превод од англиски на француски јазик на контроверзниот роман *Обоената птица* (Kosinski, 1976) од Јерџи Косински. Станува збор за роман кој содржи експлицитни слики на сексуално насилство, како и пасуси со силна политичка конотација. Првиот превод на француски јазик (Kosinski, 1992) не само што е непрецизен, туку и ги скратува или сосема ги испушта пасусите во кои е опишано сексуалното насилство или во кои се величи комунистичката идеологија³. Текстуално-јазичните норми се однесуваат на изборот на јазичниот материјал на целниот текст, а тоа се лексички единици, реченици и стилски особености. Оперативните и иницијалните норми ќе ги илустрираме низ примери во наредното поглавје.

³ Jakimovska, *French colors of the “The Painted Bird – Sociocultural aspects of the first French translation”*, In Press.

Ваквите ставови на Тори одат во прилог на востановување на дескриптивен пристап, според кој правилата не треба да се определат пред да се започне со преведувањето, како што се залагаат претставниците на прескриптивниот пристап, туку треба да се проучуваат постоечките преводи и да се опишат правилата кои тие ги следат. Тие правила се всушност преведувачките норми карактеристични за одреден контекст и за одредено време. Нормите се менуваат со времето и културата, па традуктологијата ќе има за задача постојано да ги преиспитува.

Тори, значи, смета дека е можно да се идентификуваат шеми на однесување при преведувањето и да се реконструираат како норми кои влијаат врз процесот на преведување. Ако кумулативно се анализираат преведувачките норми, ќе може да се утврдат можни „закопи на преведувањето“. Тој предлага два закона: закон на растечка стандардизација и закон на интерференција.

Законот на растечка стандардизација (Тогу, 1995, стр. 268) упатува на тоа дека односите во изворниот текст се често модифицирани, или сосема испуштени за да се усогласи текстот со вообичаените целни модели. Овој закон би можел да се илустрира со стандардизација или загуба на стилски варијации, особено ако преводот зазема периферна позиција во целниот систем.

Законот на интерференција (Тогу, 1995, стр. 274–279), пак, се однесува на јазичните особености (најчесто лексички или синтаксички) кои се пренесени во целниот текст. Интерференцијата може да биде негативна: создавање на несоодветни (невообичаени) јазични шеми во целниот текст, но и позитивна: постоење на особености во појдовниот текст кои ќе бидат соодветни (вообичаени) во целниот текст, со што голема е веројатноста дека преведувачите ќе ги користат токму нив. Тори смета дека толеранцијата на интерференцијата е значителна кога станува збор за преведување од престижни јазици и култури, особено кон „помали“ култури.

4. Полисистемската теорија во контекст на преводите од и кон македонски јазик

Теорија на Зохар може да се примени и врз примерот на македонската литература, односно преку оваа теорија може да се анализира улогата на преводите во полисистемот на македонската литература, како и улогата на преводите на македонската литература во рамките на други полисистеми.

Се разбира дека станува збор за широко поле на проучување, па во оваа прилика ќе се осврнеме на неколку примери на дела кои веќе биле предмет на наша поширока анализа.

Полисистемот *македонска литература* е особено податен за истражување затоа што литературата на стандардизиран македонски јазик е релативно млада. Во таа смисла, според Зохар, преводите на дела од литератури со долга традиција би се позиционирале блиску до центарот на полисистемот, а преведувачите би имале тенденција да задржат што е можно повеќе особености на изворниот текст или, ако го користиме јазикот на Тори, тие би требало да се стремат кон адекватност, а не кон прифатливост. Во насока на ова тврдење, можеме да го изнесеме неодамнешниот превод на делото *Во Лотарингија* (Рембер, 2019) на македонски јазик. Бидејќи оригиналното дело е напишано на француски јазик, а со тоа е дел од литература со исклучително долга и богата традиција, за очекување е авторот да се определи за што поголема верност кон оригиналниот текст, односно за адекватност. И навистина, стремезот кон адекватност се забележува од повеќе избори направени на оперативно рамниште, односно од изборот на јазичниот материјал. Од една страна, во преводот се задржани бројни реалии, односно концепти карактеристични за франкофонската

литература, кои се мошне ретко појаснети. Тоа значи дека од македонскиот читател се очекува да ги познава концептите карактеристични за странската култура. Такви се примерите од француската гастрономија како *кир од Дижон* (Рембер, 2019, стр. 82), *бретонско мускаде* (Рембер, 2019, стр.94) за кои не се понудени дополнителни објаснувања.

Адекватноста оди дотаму што понекогаш цели изрази се оставени без превод, како што се, на пример, насловите на книги на протагонистот во рамките на библиографијата на Пирот (Рембер, 2019, стр. 121–124). Особено е интересен за анализа називот на издавачот *Le temps qui fait* (*времето надвор*) кој ниту еднаш не е преведен туку или е пренесен во оригиналната форма (Рембер, 2019, стр. 121–124) или е транскрибиран *Ле Тан к'ил фе* (Рембер, 2019, стр. 118).

Од друга страна, преводите од македонската литература, во рамките на англофонскиот или франкофонскиот литературен полисистем ќе заземаат поскоро периферна позиција, а тоа значи дека преведувачите ќе се стремат кон прифатливост, кон адаптација на соодветните литературни полисистеми.

За пример можеме да ги земеме веќе анализираниите преводи на збирката *Бели музри* на Кочо Рацин на англиски јазик и романот *Вештица* на Венко Андоновски на француски јазик.

Последниот превод на збирката на Рацин е извршен неодамна (*Founders*, 2011) од страна на професорот Греам Рид. Неговата биографија на Англичанец кој долги години работел како професор во Скопје, укажува на фактот дека тој добро ги познавал не само двата јазика, туку и двете култури. Сепак, во однос на стратегиите кои ги користел при преведувањето, а земајќи предвид дека станува збор за дело вкореното во македонската традиција, можеме да забележиме силна тенденција кон прифатливост. Прифатливоста доаѓа до израз преку изборот на јазичен материјал, односно преводот на лексеми карактеристични за македонската култура. Всушност, од вкупно шест вакви лексеми во збирката, дури кај три е извршена генерализација, односно воопштување. Станува збор за лексемите *оро* преведено како *dance* (*танц*), потоа *самовили* преведени како *spririts* (*духови*), додека лексемата *чума* преку преводот *plague* не е претставена со нејзиното митолошко, туку поскоро воопштено значење. Лексемата *печалбар*, пак, е предмет на опишен превод *economic emigrants* (*економски емигранти*). Кај секој од овие поединечни примери забележуваме тенденција кон прилагодување кон целниот полисистем⁴.

Во преводот на *Вештица* на француски јазик (Andonovski, 2014), преведувачката балансира помеѓу адекватност и прифатливост, односно од седумнаесет концепти карактеристични за македонската култура, седум се прилагодени на целниот полисистем. Станува збор за доста обемен корпус, па во овој труд ќе изнесеме само неколку примери кои ги илустрираат изнесените теориски поставки⁵. Прилагодувањето кон целната култура во овој превод можеме да го забележиме преку испуштање на културно обоени лексеми, а особено преку замена со концепти карактеристични за целната култура. Така, на пример, *питулиците* и *кравајчето* се заменети со јадења од француската кујна *beignets* и *galette*. Она што изненадува е дури и замената на карактеристики на македонската култура, со елементи кои не се карактеристични за франкофонската култура, туку поскоро за западната култура. Таков е случајот со замената на македонските автори *Петре М. Андреевски* и *Анте Поповски*, со авторите *Барико* и *Курејши* кои и не се франкофони. Појдовната култура се доближува кон целната и преку опишен превод, односно

⁴ Повеќе за преводот на *Бели музри* види Jakimovska, 2019.

⁵ Повеќе за преводот на *Вештица* види Jakimovska, 2019.

срмата и зобаните се преведени како *fils d'argent* (свилен конец) и *habits traditionnels* (традиционална облека).

Должни сме да нагласиме дека примерите кои ги наведуваме во овој труд не значат дека станува збор за правило во однос на преведувачката практика од и кон македонски јазик. Всушност, во овој случај наведовме примери на преводи реализирани од страна на талентирани и искусни преведувачи кои немале традуктолошка наобразба. Преведувачката практика од и кон македонски јазик располага и со извонредни преводи на преведувачи со соодветна теориска подготовка кои одлуките во процесот на преведување ги носат врз основа на теориските сознанија.

5. Значење на полисистемската теорија

Полисистемската теорија е една од највлијателните теории во седумдесеттите и осумдесеттите години на минатиот век. Евен-Зохар за прв пат ги изнесува своите идеи на историската конференција за преведување во Лувен, Белгија. Зборникот трудови од оваа конференција е објавен во 1976 година под наслов: *Literatura и преведување: нови перспективи во литературните проучувања (Literature and Translation: New Perspectives in Literature Studies)*. Потоа следуваат уште две значајни конференции: едната во Тел Авив, а другата во Антверпен, од кои ќе произлезат трудови објавени во престижни списанија. Со тоа ќе се означи процутот на полисистемската теорија, па во текот на осумдесеттите години на минатиот век речиси и да не можеме да го разделиме развојот на традуктологијата од полисистемската теорија.

Придонесот на оваа теорија е повеќекратен.

Со оваа теорија се напушта идејата за преведувањето како меѓујазичен трансфер и преведувањето се разгледува како трансфер меѓу системи. Или, таа упатува при преведувањето да се обрне внимание на поширокиот општествено-културен контекст, затоа што преводот не е еквивалент, туку автономен ентитет во рамките на поширок систем-цел.

Благодарение, пак, на Тори, преведувањето не се разгледува во контекст на поединечни јазични системи, туку во функција на норми карактеристични за општествено-културниот контекст во најширока смисла.

Накучо, според оваа теорија, преводот е дел од поширока целина, од севкупниот литературен, но и општествено-културен систем, па за да се нафатиме да преведуваме одредено дело, треба добро да ги познаваме нормите кои владеат и го управуваат целиот полисистем.

Еден од главните недостатоци на овие теории се смета дека е токму втората фаза понудена во методологијата на дескриптивната традуктологија на Тори, односно изборот на пар појдовен и целен текст, предмет на споредба. И Тори признава дека ваквиот избор на парови е неизбежно едностран и индиректен, па и резултатот ќе биде флексибилен, недоволно систематски и недоволно прескриптивен. Флексибилноста вообичаено се однесува на феноменот што се проучува. Така, во едни проучувања, можеме да ги разгледуваме фонетските манипулации на појдовниот текст, испуштање или додавање на рима и слично, додека во други испуштање на одредени пасуси со политичка содржина, на пример.

Теоријата на полисистем овозможи традуктологијата да се развива како аналитичка дисциплина со систематски карактер. Таа спаѓа во оние теории кои не се насочени кон изворникот, туку напротив, кон преводот, односно, во овој случај, кон целиот културен полисистем.

Се разбира дека во трудот се изложени само основните поставки на полисистемската теорија и нејзиното влијание, пред сè, на теориите на Тори. Не треба да се заборава дека станува збор за теориски истражувања со многу поширок карактер, кои ќе влијаат на голем број истражувачи како Честерман, на пример. Исто така, од особено значење е и влјанието врз т.н. Манипулативна школа со звучни имиња како Херманс, Ван Горп или Ламберт.

Користена литература

Кирилична

- Ками, Албер. (2009). *Паѓањето*. Скопје: Ѓурѓа.
Рембер, Емануел. (2019). *Во Лотарингија*, Скопје: Пагома Прес.
Тынянов, Юрий. (1929). Архаисти и новаторы. Ленинград: Прибой.
Це, Лао. (2009). *Тао те кинг*. Скопје: Културно-информативен центар.

Латинична

- Andonovski, Venko. (2014). *Sorciere*. Bruxelles: Kantoken.
Even-Zohar, Itamar. (2000) "The Position of Translated Literature within the Literary Polysystem". *The Translation Studies Reader*. Ed. Lawrence Venuti. London: Routledge. pp. 192 – 197.
Even-Zohar, Itamar. (1978). *Papers in Historical Poetics*. Tel Aviv University.
(2011). *Founders of Modern Macedonian Poetry*. Скопје: St. Clement of Ohrid, National and University Library.
Holmes, James (ed). (1978) *Literature and translation: new perspectives in literary studies; with a basic bibliography of books on translation studies*, Louvain: Université catholique de Louvain.
Jakimovska, Svetlana. (2019) "Macedonian Nation in Translation: Translating Macedonian Realia into *Big Cultures*". *National Identity in Translation*. Vol.22. Berlin: Peter Lang.
Kosinski, Jerzy. (1976). *The Painted Bird*. 2nd ed. Boston: Houghton Mifflin Company.
Kosinski, Jerzy. (1992). *L'oiseau bariolé*. Paris: J'ai lu.
Munday, Jeremy. (2008). *Introducing translation studies, Theories and Application*. London and New York: Routledge.
Toury, Gideon. (1995). *Descriptive Translation Studies and Beyond*. London and New York: John Benjamins Publishing.
Toury, Gideon. (2000). "The Nature and Role of Norms in Translation". *The Translation Studies Reader*. Ed. Lawrence Venuti. London: Routledge. Pp. 198–211.

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

ГОДИШЕН ЗБОРНИК

2020